

پروپوزال طرح مطالعاتی اطلس مساجد ایران

موضوع قرارداد:	پروپوزال طرح مطالعاتی اطلس مساجد ایران
مشاور:	موسسه فرهنگی چند منظوره ساتیا
زمان:	۱۸ ماه شمسی
هزینه:	۵ میلیارد تومان

تهیه و تنظیم

دکتر سید ضیا حسینی

آبان ماه ۱۴۰۰ - قم

چکیده

اطلس، مجموعه نقشه‌هایی است که در موضوعات و مباحث مختلف تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و... تهیه می‌شود. بر این اساس، اطلس فرهنگی می‌تواند شامل اطلاعاتی از ابعاد گوناگون فرهنگ و از حوزه‌های فرهنگی باشد و به نوعی اطلس‌های تاریخی، مذهبی، قوم‌نگاری، زبان و میراث فرهنگی، مرتبط با اطلس فرهنگی هستند. مسجد نیایشگاه و محل گردهمایی مسلمانان است. کعبه طبق آیات قرآن نخستین مسجد روی زمین است. پذیرش این مسئله که وجود مساجد گنبد‌ها مناره‌ها در بافت یک شهر نمی‌تواند به معنای اسلامی بودن آن شهر باشد این امر را بدیهی می‌سازد که باید در عناصر و مؤلفه‌های دیگری که نه تنها کالبد بلکه روح و هویت شهرها را می‌سازند به دنبال نشانه‌هایی از زیست مسلمانان و الگوهای یک شهر اسلامی بود. جمهوری اسلامی ایران با ۴۰ سابقه از بد تولد تا کنون فعالیت های فرهنگی زیادی را انجام داده است اما متأسفانه تا کنون اطلسی جامع و کامل از مساجد تهیه نشده است.

نکاتی که باید در تهیه اطلس مساجد کشور در نظر داشت عبارت‌اند از:

- ۱- عناصر و مؤلفه‌های فرهنگی (مادی و معنوی) مورد نظر، تعیین شود
- ۲- دوره زمانی مساجد مشخص گردد. چون در دوره‌های مختلف، ظهور و توجه به معماری، فرهنگ و نوع نگاه مردم دارای فراز و نشیب باشد
- ۳- محدوده‌های مکانی مورد مطالعه برای اطلس فرهنگی کشور هم‌چون استان‌ها، شهرستان‌ها و شهرها و... مشخص گردد که نواحی فرهنگی بر اساس یک وجه تمایز و مشخصه که با سایر مناطق و نواحی کشور از نظر فرهنگی متمایز است، و بر اساس آن نوع معماری مساجد نیز متغییر است و بر اساس مشترکات فرهنگی و مذهبی آن‌ها اطلس تهیه شود. در واقع با این کار می‌توان پهنه‌بندی فرهنگی کشور را انجام داد.
- ۴- نقشه‌های فرهنگی مساجد به تفکیک عناصر فرهنگی و آموزشی مورد مطالعه آورده شود و در ذیل آن توضیح مختصری راجع به آن موضوع فرهنگی شرح داده شود؛ مثلاً نقشه زبان گفتاری و...
- ۵- نقشه‌ها معماری یا عکس‌ها به صورت ساده و بدون ذکر سایر پدیده‌های جغرافیایی بیاید، یعنی اینکه نیازی به ارائه یک نقشه پیچیده با مقیاس و موضوعات مختلف در آن نقشه نیست.
- ۶- منبع خوبی برای دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی آماده شود تا دانشجویان و اساتید و پژوهشگران این حوزه بتوانند امار درستی از تعداد، نوع، معماری و فرهنگ مساجد کشور در دسترس داشته باشند

متأسفانه تاکنون در کشور اطلس مساجد کشور به صورت جامع و کامل و دقیق ترسیم نشده است هنوز نظام آماری کشور توفیق آن را نیافته است که اطلاعات و داده‌های حوزه مسجد کشور را به خوبی شناسایی و نسبت به جمع‌آوری و تنظیم و تحلیل آنها اقدام کند.

برنامه ریزی برای مساجد، مستلزم آن است که اولاً کارکرد مساجد را به درستی همانگونه که در آموزه‌های اسلامی و در کلام و اندیشه امام خمینی (ره) و آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (دام‌ظله) آمده است، مشخص شود. ثانیاً وضعیت موجود مساجد که عمدتاً به برکت اعتقاد و ایمان و تلاش مردم مؤمن کشورمان به صورت داوطلبانه احداث و اداره شده اند، مشخص گردد و ثالثاً وضعیت مطلوب براساس شاخص‌هایی معین و مصوب تعیین و تصویب شود.

ترسیم اطلس مساجد نخستین گام است. با ترسیم این اطلس، عدم تعادل و توازن موجود، روشن می‌شود. تا چنین کاری به انجام نرسد، ترسیم نقشه آمایش آنها هم امکان پذیر نخواهد بود. دستگاه‌های متعددی که در حوزه مسجد دارای وظیفه و مسئولیت می‌باشند، اقدامات پراکنده‌ای انجام داده‌اند ولی دستگاه خاصی که عهده‌دار تشکیل بانک اطلاعات مساجد کشور و ترسیم اطلس آن بشود، مشخص نشده است.

فرضاً یکی از این سئوالات این است که آیا تعداد مساجد موجود کشور، کفایت از سهولت دسترسی عموم مردم برای اقامه نماز جماعت می‌کند؟ اگر کفایت نمی‌کند چه تعداد مسجد، از کدام نوع، در کدام نقطه از کدام شهر یا روستا و یا جاده با چه وسعت و امکاناتی باید احداث گردد؟

سلسله سؤالاتی از این دست وجود دارد که بدون وجود اطلس جامع مساجد کشور، نمی‌توان بدان پاسخ گفت یکی از علت‌هایی که به موجب آن تاکنون به این مهم پرداخته نشده است، این بوده که جایگاه سازمانی متولی انجام این مهم مشخص نبوده است. هر یک از سازمان‌های خدمتگزار مساجد کشور، اقداماتی انجام داده اند ولی در مجموع حاصل اقدامات انجام پذیرفته، کفایت نمی‌کند. یکی از اقدامات کاملاً ضروری و اولیه این است که وضعیت کنونی مساجد از ابعاد مختلف روشن و مشخص گردد سئوالات زیادی در مورد وضعیت و عملکرد مساجد وجود دارد که بدون داشتن اطلاعات کامل نمی‌توان بدان پاسخ گفت.

تهیه اطلس مساجد ایران کاری بس ارزشمند و زیبا است که می‌تواند خوراک فکری و علمی برای دانشگاه‌های کشور ایجاد کند و از طرفی دیگر مراکز فرهنگی در سراسر کشور را مشخص نماید و این طریق به اهدافی دیگر از جمله شاخص‌های معماری مسجد تراز جمهوری اسلامی نیز می‌توان دست پیدا کرد. همچنین برنامه ریزی مالی و فرهنگی نیز از دیگر مزایای این کار بزرگ ملی است.

دکتر سید ضیا حسینی

مقدمه :

در قرآن، مسجد به معنای اعم نیایشگاه خداوند به کار رفته است. مسجد الاقصی، که معبد یهودیان یا کنیسه بوده است و در زمان نزول قرآن کاربردی غیر از آن نداشته است، دو بار در قرآن از آن به عنوان مسجد نام برده شده است. همچنین در داستان اصحاب کهف نیز قرآن می گوید بر مزار آنان مسجدی بنا کردند این مسجد بر اساس قول غالب مورخین با توجه به دین مرسوم آن روز کلیسا بوده ست. البته ممکن است کنیسه نیز بوده باشد؛ ولی با توجه به قبل تر بودن از اسلام نمی تواند به معنی مسجد مخصوص مسلمانان بوده باشد. علاوه بر مسجد الحرام بیت العتیق و مسجد الاقصی در قرآن به مساجد دیگری نیز اشاره شده است. مسجد قبلتین ۱۱ سرا-مسجد قبا ۱۰۷ توبه-مقام ابراهیم) مصلی مسجد ضرار که دستور تخریب آن داده شد ۱۰۷ توبه

اگر ارتباط عمیقی میان سه ضلع مسجد، مدرسه و خانه برقرار باشد می توانیم به آن غایت اصلی که تمدن نوین اسلامی است، برسیم. در این راستا باید بازگشتی به صدر اسلام داشت و بررسی کرد که در آن زمان هدف از تشکیل بنای «مسجد» چه بوده و نیات و خواسته های پیامبر(ص) در مورد مسجد چیست؟ از این رو مشخص کردن کارکرد مسجد در صدر اسلام می تواند بهترین الگو در تهیه و تدوین مسجد جامع طراز اسلامی باشد. بنابراین، با تشریح ویژگی ها و کارکردهای مسجد در صدر اسلام، سیمای مسجد طراز اسلامی، برای ما به خوبی روشن می شود.

بدون شک در زمان پیروزی انقلاب اسلامی ایران، مساجد مهم ترین ارکان و بارزترین عامل شکل گیری حیات جنبش اسلامی مردم ایران بود، به طوری که امروزه نه تنها در ایران، بلکه در بسیاری از ممالک اسلامی، می توان نقش آفرینی مساجد را در بیداری اسلامی و انقلاب های اخیر در منطقه به عینه مشاهده کرد.

برخی از محله ها نیازهایی دارند که مساجد ما به عنوان کانون های نیکوکاری دستگیری از نیازمندان می کنند. در ایام کرونا نیز به صورت ویژه نقش آفرینی مساجد را شاهد بودیم. در حوادث طبیعی؛ زلزله، سیل و بحران های سال های اخیر به شکل ویژه نقش آفرینی مساجد را شاهد بودیم که با محوریت ائمه جماعات و همراهی تمامی ائمه جماعات مساجد تبدیل به کانونی برای جمع آوری کمک ها و رساندن آن و اعزام نیرو به مناطق آسیب دیده شد. در زلزله سی سخت نیز در نقاط مختلف کشور این همیاری شکل گرفت و این ظرفیت خدادادی در کشور وجود دارد که به برکت مساجد کشور از این ظرفیت استفاده شود و در تمام امور و بحران ها به عنوان محل حضور و اجتماع مردم ظرفیت های فراوانی شکل بگیرد تا از آن در ساماندهی بحران ها استفاده کرد.

آمایش مساجد

در فرهنگ لغت لاروس، آمایش چنین تعریف شده است: «بهترین نوع توزیع جغرافیایی یک فعالیت، با توجه به منابع طبیعی و انسانی.»

در فرهنگ اقتصاد در امور اقتصادی- اجتماعی معاصر، تعریف آمایش را به شکل دیگری ارائه نموده است: "سیاستی که هریک چارچوب جغرافیایی معین در پی بهترین توزیع ممکن جمعیت بر حسب منابع طبیعی و فعالیت- های اقتصادی می باشد" (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۱).

آمایش به عنوان یک رویکرد، برخوردی است فضایی که توأمان، برخوردار از چهار ویژگی زیر است:

۱- جامع‌نگری (جامعیت انضباط های اساسی توسعه

۲- کل‌گرایی (رعایت سطح راهبردی مباحث

۳- دورنگری (التزام به افق زمانی مشخص

۴- نتیجه‌گیری فضایی یا جغرافیایی (در حد جهت‌گیری های کلی بدون تعیین های مکانی)

با این اوصاف، با کنار هم قرار دادن پارامترهای تعاریف ارائه شده از، وظائف و شمول یک آمایش به شرح زیر،

قابل جمع‌بندی می‌باشد:

- به عنوان مرجع تنظیم دیدگاه دراز مدت رشد و توسعه در عرصه موردنظر؛

- ارائه‌دهنده راهبردهای توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی؛

- مکان‌یابی برای فعالیت‌های مشخص موردنظر؛

- فعالیت‌یابی برای مکان‌های مشخص؛

- ارائه راهبرد کلی توزیع جمعیت و فعالیت موردنظر در یک پهنه سرزمینی؛

- ارائه الگوی توسعه فضایی و الگوی چگونگی اسکان جمعیت؛

- ارائه نظام مدیریت پراکنده‌گی سرزمینی در قبال فعالیت موردنظر؛

- حفاظت از محیط مادی و معنایی زیست انسانی.

به عبارتی منظور از آمایش؛ رسیدن به مطلوب‌ترین توزیع ممکن، با مناسب‌ترین شکل توزیع فعالیت‌های مرتبط با موضوع آمایش است، که معمولاً در جوامع ساخت‌یافته، برای برنامه‌ریزی و تمهید یک زیست جمعی مناسب، از آن در عرصه‌های مختلف زیستی و تمدنی، بهره‌گیری می‌گردد، مانند اقدام به انجام آمایش سرزمینی که برای نیل به مطلوب‌ترین گونه توزیع جمعیت، توسط بهترین شکل توزیع فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در پهنه زیستی موردنظر، صورت می‌پذیرد.

آمایش فرهنگی به معنای بهره‌برداری بهینه از امکانات و خدمات فرهنگی در راستای بهبود و ارتقاء وضعیت شاخص‌های فرهنگی در قلمرو جغرافیایی خاص است، که البته در این مسیر، مزیت‌های فضای طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی و سیاسی هم، قابلیت ساماندهی و نظام‌بخشی خواهند داشت، و این کار با هدف ایجاد رابطه

منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت‌های فرهنگی، و با توجه به ویژگی‌های فضایی مناطق مختلف کشور که واحدهای فرهنگی در آن‌ها باید جانمایی و استقرار یابند، صورت می‌پذیرد.

بر همین اساس، نقشه آمایش واحدهای فرهنگی گویای این خواهد بود که چه فعالیت و خدمات فرهنگی، به چه مقدار و حجمی، با چه امکانات و نیروی انسانی، در کدام پهنه جغرافیایی، با چه پراکنده‌گی و برحسب چه تعداد جمعیت، باید وجود داشته باشد.

مهندسی فرهنگی کشور، ایجاد هماهنگی و انسجام و هم‌جهت‌سازی دستگاه‌های کشور اعم از دولتی و غیردولتی و فرهنگی و سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در باب فرهنگ و ارزشهای اسلامی است. اصلی‌ترین نکته‌ای که در مهندسی یک نظام یا سیستم در سطح کلان یا خرد وجود دارد پاسخ به این سوال است که جزء اساسی یا زیرسیستم محوری در آن نظام و یا سیستم کدام است؟ در نظام اسلامی، جایگاه محوری، مسجد است. نظام اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی را جز بر محور مسجد نمی‌توان طراحی و مهندسی نمود. مسجد باید محور هر محله‌ای در شهرهای کشور اسلامی باشد و بر حول این محور واحدهای ارائه دهنده خدمات فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به مردم محله سامان بپذیرند. بنابراین مهندسی فرهنگی کشور باید بر محور مسجد انجام شود.

نقش‌آفرینی مسجد در استمرار و استحکام نظام جمهوری اسلامی ایران و نیز در ادامه وظیفه ذاتی آن در توسعه و بسط انقلاب اسلامی و هدایت و پشتیبانی معنوی و فراهم‌سازی بستر و زمینه‌های ایجاد جامعه نمونه اسلامی، ضرورتی تام دارد، برای اجرایی کردن منویات امام خمینی (ره) و آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (دام ظلّه) به عنوان رهبران نظام اسلامی، لازم است اقدامات مؤثری در زمینه آمایش مساجد در سطح شهرها و روستاها صورت گیرد.

نقشه آمایش مساجد، گویای این خواهد بود که چه واحد فرهنگی، به چه تعداد، با چه کیفیت و با چه نیروی انسانی و امکاناتی، در کدام نقطه از کشور اعم از روستا و شهر و حتی در کدام محله از روستا یا شهر، بر حسب چه تعداد جمعیت، باید وجود داشته باشد.

بدین ترتیب است که می‌توان برنامه‌های کلان و برنامه‌های پنج ساله کشور و برنامه‌های سالیانه هر دستگاه را به خوبی و به درستی تهیه و تصویب نمود و عدم تعادل و توازن موجود در واحدهای فرهنگی و به تبع آنها در فعالیت‌های فرهنگی را جبران نمود.

با این حال، هنوز نقشه آمایش مساجد کشور ترسیم نشده است تا عموم مردم با همکاری دستگاه-های ذیربط در حوزه مسجد، قادر باشند به تکالیف دینی خود و دستگاهها به وظایف و مسئولیت‌های خود برای رسیدن به وضعیت مطلوب، در قالب برنامه‌های بلندمدت اقدام کنند.

در واقع می‌تواند نقشه‌هایی مجزا و با موضوعات خاص مثل؛ توزیع کتابخانه‌ها، پراکنش مراکز فرهنگی؛ مانند مساجد، کانون‌ها و مؤسسات فرهنگی، فرهنگ‌سراها، سینماها و میزان و ترکیب مراجعان به آن‌ها، و... را شامل باشد، و مشخص کند که چه واحد فرهنگی، به چه تعداد، برای انجام چه فعالیت‌هایی، با چه تعداد نیروی انسانی و امکانات، در کدام طول و عرض جغرافیایی باید وجود داشته و به ارائه چه خدمات و محصولات فرهنگی بپردازد.

امروزه مساجد در بیشتر محلات از کارکرهای عمومی و عمده خود دور شده اند و صرف به محل برگزاری نماز تبدیل شده اند. و امامان جماعت دیگر آن رویکرد عمومی و مقبولیت را ندارند. لذا باید برای این موضوع برنامه ریزی کرد. همچنین مساجد ساخته شده در دهه های اخیر شاخص های معماری اسلامی و مسجد تراز جمهوری اسلامی را ندارند که باید این شاخص سازی و کار انجام شود.

کارکردهای مسجد

امروزه، جامعه اسلامی ما همانند دیگر جوامع، از ویژگی‌ها و کارکردهای حقیقی مسجد در صدر اسلام فاصله دارد که برای رسیدن به الگوی مسجد طراز اسلامی نیاز به کم کردن این فاصله‌ها داریم، مطالعه ویژگی‌ها و کارکردهای مسجد در صدر اسلام، سیمای مسجد طراز اسلامی را برای ما به خوبی روشن می‌کند؛

مساجد به عنوان مهم‌ترین بناها در هر شهر و روستا همواره نقش‌های متعددی در زندگی قشرها مردم داشته‌اند. این بناها چون بزرگ‌ترین ساختمان‌ها بوده‌اند در آغاز نیازی به داشتن نشانی ویژه‌ای نداشته نگاه هر گذرنده‌ای را به سوی خود جلب می‌کردند اما پس از گسترش شهرها نخست با افزایش درگاه‌ها و نهادن توق بر بلندترین جای آن و سپس با ساختن میل برج مناره در کنار و نزدیک آن ساکنان شهر را به عبادتگاه راهنمایی می‌کرده‌اند.

رفته رفته مسجد به عنوان چشم‌اندازی جغرافیایی و جلوه گاه هنر و ذوق ایرانی شهر را کاملاً تحت تأثیر خود قرار داد اما سیمای خاصی که مسجد در شهر به وجود می‌آورد و اثری که بر گسترش شهر می‌گذاشت. تنها به فضاهای فیزیکی و آرایش‌های هنری و ذوقی آن ختم نمی‌شد بلکه مسجد از گذشته کارکردهای گوناگونی داشته و اکنون هم این نقش‌ها را تا حدودی حفظ کرده‌است.

عمران مساجد؛ شاید اولین چیزی که بعد از شنیدن این عنوان به ذهن ما می‌رسد، ساخت و نوسازی بنای مسجد باشد؛ درحالی‌که این نگاه را باید تغییر داد و آگاه بود هر اقدامی که مسجد را به جایگاه حقیقی و تراز اسلامی‌اش نزدیک کند، از مصادیق «عمران» است. برای عمران مساجد باید ابتدا جایگاه این مکان مقدس و همچنین کارایی منحصر به فرد آن برای همه آشکار شود تا بعد از آن بتوان ایده‌های ناب برای عمران مساجد را طراحی و اجرا کرد،

مسجد؛ بنایی پرشکوه و با عظمت که هم ساده‌ترین و بی‌پیرایه‌ترین و هم باشکوه‌ترین و هنرمندانه‌ترین آن‌ها خانه امن خداست و نه تنها مسلمانان بلکه گردشگران سایر ادیان را نیز به خود جذب می‌کند.

در جامعه‌ای که اغلب جوانان، بخشی از اوقات خود (اگر نگوییم همه) را در فضای مجازی به سر می‌برند، مسجد اگر بخواهد پویا باشد نمی‌تواند نسبت به این فضا بی‌تفاوت باشد و از ظرفیت‌های آن استفاده نکند؛ لذا می‌طلبند تا متولیان مساجد نسبت به این مورد اهتمام ویژه‌ای داشته باشند و برای آن برنامه ریزی کنند، زیرا اگر بتوانند فضای مجازی را به تسخیر خود درآورند بسیاری از نقشه‌های دشمنان را خنثی خواهند کرد.

مسجد منشأ دوگانه‌های به هم پیوسته است، پیوند زمین و آسمان، سیاست و دیانت و از همه مهم‌تر دین و آخرت؛ همین ویژگی مسجد باعث تمایز آن در بین سایر عبادت‌گاه‌ها شده است. بر همین اساس باید گفت، اولین مشخصه مسجد تراز اسلام به عنوان منشأ دوگانه‌های به هم پیوسته، پیوند اقشار مختلف مردم با یکدیگر است.

ویژگی‌های مسجد

مساجد باید به یک پایگاه فرهنگی تبدیل شوند، یکی از کارکردهای مهم مسجد این است که محیط آن به مرکز نشر فرهنگ و سبک زندگی اسلامی تبدیل شود. باید در مساجد برنامه‌ای باشد که به افراد حاضر در آن ابعاد مختلف زندگی اسلامی از راه فرهنگ‌سازی آموزش داده شود. مساجد پایگاه اخوت ایمانی و برادری دینی، پایگاه تعاون اجتماعی و غم‌خواری و دستگیری نیازمندان است، ممکن است مسجدی توان این را نداشته باشد که جهیزیه یک نو عروس را تأمین کند، اما بی‌تردید خواهد توانست انسان‌هایی را تربیت کند که چنین ویژگی‌هایی داشته باشند.

وقتی عقاید مختلف در کنار هم قرار بگیرند و در کارهای دیگر با هم ارتباط داشته باشند دید افراد به مرور زمان مثبت می‌شود، متأسفانه امروز به جای آنکه مسجد همانند گذشته پایگاه خیر و نیکی برای مردم باشد به خاطر همین عدم احترام به عقاید و سلايق باعث شدیم که مثلاً بازاریان به جای کمک به مسجد خودشان خیریه بزنند و محل امور خیر بشود خیریه نه مسجد.

مسجد می‌تواند در چندین محور کارکردهای مهم داشته باشد،

مسجد می‌تواند محوریت ازدواج باشد و جوانانی که زمان ازدواج آنها قرار سیده را به هم وصل کند

مسجد باید محلی برای رفع گرفتاری‌های شغلی مردم باشد، خیلی از کسبه نیروهای مورد نیاز برای کار خود را از مسجد جست‌وجو و پیدا می‌کردند. این قبیل اتفاقات می‌تواند همچنان مسجد را کانون اتفاقات خوب کند و همه افشار با هر نوع سلیقه را به داخل خود بکشاند.

در یک مسجد، اگر تمام ظرفیت هایی که می توان در آن به کار گرفت را به کار گیریم و آن ظرفیت ها با همه ابعاد در جامعه نقش آفرینی کنند، مساجد ما به مساجدی تبدیل خواهند شد که همه به آن روی آورده و ثمرات آن را دیده اند؛ فواید و اثرات چنین مسجدی در جامعه واقعا لمس خواهد شد.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی که هنوز ساختار ویژه ای برای اداره امور کشور دیده نشده بود، نقش کلیدی مساجد در سازماندهی نیروهای انقلاب به خوبی دیده می شود و در دوران دفاع مقدس یکی از پررنگ ترین نقش ها برای مسجد دیده می شود. اعزام نیرو، حمایت از جبهه و پشتیبانی از جنگ و تمامی اتفاقات مبارک کانون اش در مساجد بود.

الگوی مساجد صدر اسلام در فتاوی فقها و روایات حضرات معصومان (ع)

۱. شیخ طوسی (ره) در «النهایه» می نویسد: «پسندیده و مستحب است که مساجد بلند ساخته نشود، بلکه حد متوسطی از ارتفاع داشته باشند و مستحب است که سایبان و سقف نداشته باشد، و جایز نیست آویختن اشیای زینتی و تزئین مسجد و طلاکاری آن یا قرار دادن عکس ها و تصویرها در آن و جایز نیست که آنرا دارای برج و بارو یا بالکن بسازند، بلکه باید بدون این موارد ساخته شود، و جایز نیست که مناره را در وسط مسجد بسازند، بلکه در صورت ساخت باید با دیوار مسجد ساخته شود و جایز نیست که از دیوار مسجد بلندتر باشد در هر حال.»

۲. مرحوم محقق حلی می نویسد: «مستحب است که مساجد بدون سقف باشند (روباز) و حرام است تزئین مسجد و نقاشی و آویختن تصاویر در آن. مکروه است مرتفع ساختن آن و برج و بارو قرار دادن و محراب های خاص در داخل آن ساختن.»

۳. مرحوم علامه حلی اظهار می دارد: «مستحب است ساختن مسجد بدون سقف. و حرام است تزئین و تصویر آن با نقش ها و عکس ها و مکروه است مرتفع ساختن و برج و بارو قرار دادن و محراب ساختن در دیوار مسجد.»

برای تأیید این دیدگاه ها به برخی روایات که به صراحت به این مسئله پرداخته اند توجه می کنیم:

الف) «پیامبر (ص) در حجة الوداع فرمود: به درستی که از علائم و شرایط نزدیکی قیامت از بین بردن ارزش نماز، پیروی از شهوات، آرزوهای نفسانی و رفتن به سوی آن، بزرگ شمردن ثروت و فروش دین به دنیاست. پس در این هنگام قلب مؤمن مثل نمکی در آب، ذوب می شود به خاطر منکراتی که می بیند و توان تغییر آن را ندارد. سپس فرمود: در این هنگام منکر تبدیل به معروف شده و معروف منکر شمرده می شود و خائن امین شمرده شده و امین خیانت کار قلمداد می گردد، دروغگو تأیید شده و راستگو تکذیب می شود. سپس فرمود: در این هنگام مسجد، تزئین می گردد همان گونه که معابد یهود و نصاری تزئین می شود و قرآن ها به زیور آراسته می گردد و مناره ها طولانی و مرتفع می گردد و صفوف نمازگزاران زیاد شده ولی قلب هاشان با هم خشمگین و حرف ها و آرای شان با هم درگیر و مختلف

است. در این هنگام ثروتمندان برای تفریح و متوسطین برای تجارت و فقراء برای ریا و حرف دیگران حج را به جای می‌آوردند و همه اینها وقتی پیش می‌آید که محرمات خدا هتک شده و گناه‌ها به انجام رسد و افراد شرور بر نیکان جامعه مسلط گردند و دروغ شایع شود و احتیاج محتاجان علنی شود و فقر همگانی شده و مباحات و فخرفروشی در بین مردم پیدا شود و نیکو شمارند آلات لهو رایج را؛ و امر به معروف و نهی از منکر ناپسند شمرده شود. پس این جامعه و افراد در ملکوت آسمان‌ها به عنوان پلیدهای نجس خوانده می‌شوند.»

ب) در روایتی دیگر از قول پیامبر گرامی (ص) می‌خوانیم: «چگونه خواهی بود ای «عوف» زمانی که این است به هفتاد و سه فرقه تقسیم شده که یکی از ایشان اهل نجات و بهشتی و بقیه در آتش عذاب الهی باشند؟ گفتم چه زمانی خواهد بود ای فرستاده خدا؟ فرمود: وقتی که فراوان شوند پلیس‌ها و نگهبانان و به سلطنت رسند کنیزان و زیاریان بر منبرها نشینند و قرآن با نوای لهوی خوانده شود و مساجد تزئین گردیده و منبرها مرتفع شود.»

به هر حال این مطلب برای محققان علوم اسلامی روشن است که در شریعت اسلام و در مسایل عبادی آن، روح بی‌توجهی به زخارف دنیایی و زینت‌های هوس‌آلوده و دوری گزیدن از آنها کاملاً جریان دارد و هرگز مناسبتی میان احکام اسلام و بازیهای متجملانه و بزک‌سازی‌ها نیست. اسلام با هنر و ذوق هنری نقاش و حجار و... مخالفتی ندارد، ولی در دایره مسائل عبادی به این امور میدان نمی‌دهد. هنر در زندگی بشر نقش‌آفرین است و ارزش‌های فراوان دارد، ولی هنر در عبادت از نوع هنرهای ظاهری نیست.

آرایش دل و روح انسانی ابزار وسایلی دیگر می‌طلبد که بر هنرمندان حقیقی و صاحبان ذوق پوشیده نیست. هنرهای ظاهری و بیرونی جایگاه بروز و ظهورش در امور مادی و بیرونی است و تنها دریچه‌ای برای نظر به هنر درونی و معنوی می‌تواند باشد و بس. البته مسجد طراز اسلامی مسجدی است که از زیبایی ظاهری و معماری اسلامی برخوردار باشد. مسجد در طول تاریخ اسلام همواره محل تجلی هنرهای هنرمندان اسلامی بوده و نموداری از هنر معماری و کاشی‌کاری و نقاشی و خطاطی و گچ‌بری و آئینه‌کاری و منبت‌کاری و صنایع دستی و دیگر انواع هنرها که در محراب‌ها و مناره‌ها و گنبد‌ها و منبرها و قندیل‌ها و فرش‌ها و پرده‌ها و ظروف و شمعدانی‌ها به کار رفته است، می‌باشد و صحیح است اگر گفته شود که مسجد نمایشگاه هنرهای اسلامی است.

چنین مسجدی که بسیاری از اماکن مردم مسلمان باید ایجاد و در دسترس مؤمنان به آن باید آسان و میسر باشد. برای نیل به اهداف چنین مسجدی به چند نکته و توصیه رهبر فرزانه انقلاب نیازمندیم:

۱. بنای مناسب و خوب و محکم و زیبای مسجد؛

۲. حضور روحانی شایسته و پرهیزگار و خردمند و کارشناس و دلسوز در هر مسجد؛

۳. ائمه جماعت باید آماده طبابت معنوی مأمومین خود باشند؛

۴. حوزه‌های علمیه باید به یاری مساجد شتافته و در تأمین و تغذیه فرهنگی موردنیاز مساجد را یاری دهند؛
 ۵. درس تفسیر قرآن و بیان حدیث ائمه(ع) و نشر معارف اسلامی- سیاسی از منابر مساجد باید تراوش کند؛
 ۶. مساجد باید پایگاه و کانون موعظه بزرگان و پرورش‌دهنده اخلاق مردم باشد؛
 ۷. هیئت امناء و مساجد باید دل‌های پاک جوانان را جذب و مشتاق آمدن به مسجد کنند؛
 ۸. با حضور جوانان و روحیه بسیجی باید محیط مساجد زنده و پرنشاط و آینده‌نگر و امیدبخش باشد؛
 ۹. پیوند بین مراکز آموزشی و مسجدها برای آموزش اهل مسجد برقرار شود؛
 ۱۰. تشویق دانش‌آموزان و دانشجویان ممتاز محل در مساجد مورد توجه قرار گیرد؛
 ۱۱. مساجد باید برای ارتباط با مزدوجین جوان، نخبه‌های علمی و اجتماعی و هنری و ورزشی محل مناسبی بوده و خدمت‌گزاران به مردم در این زمینه برنامه‌ریزی نمایند؛
 ۱۲. در عمران و آبادی و نوسازی مساجد همه مردم و دستگاه‌های دولتی و شهرداری‌ها باید هریک سهمی مجزا و جداگانه به خود اختصاص دهند؛
- یک مسجدی باشد که در آن برای بچه‌ها قصه بگویند. بچه‌ی کوچک که تحمل دعای طولانی را ندارد. بنابراین در کنار مساجد ما باید یک اتاقکی باشد که بچه‌ها در آن بازی کنند. برای آنها اشعار و سرودهای خوب دینی بخوانند. در یکی از کشورهای کوچک عربی برای بچه‌های ابتدایی سرود درست کرده بودند بر وزن این شعر فارسی که «من راست می‌گم همیشه، دروغ سرم نمی‌شه» آنها می‌گفتند «ساداتی الائمه، بابُ نَجاةِ الأُمَّةِ، أَوَّلَهم علیُّ، آخرَهم مهدیُّ». باید برای بچه‌ها خوراک بچگانه درست کنیم و در مسجد این خوراک را عرضه کنیم.
- یک مسجد دیگری باید باشد که برای اساتید دانشگاه برنامه‌های ویژه داشته باشد. منبر و وعظ و نماز و امام جماعت این مسجد باید جور دیگری باشد. یعنی ما باید برای انواع نیازها، انواع پاسخ‌ها را در مسجد عرضه کنیم. در حدیث داریم کسی که به مسجد برود، هشت مطلب نصیبش می‌شود. یکی از آنها علم مستطرف است. علم مستطرف یعنی حرف تازه. یعنی پیشنهاد باید هر روز مطالعه‌ی جدید کند و مطالب جدیدی را به مردم عرضه کند.
- جلسات معرفتی و معنوی مسجد باید به صورت تناوبی برگزار شود. این‌طور نباشد که دهی اول محرم در یک خیابان چندین جا روضه باشد، اما چند ماه بعد هیچ خبری از مجلس وعظ در آن خیابان نباشد. همچنین مناسب است پیشنهاد مسجد در مناسبت‌های مختلف از روحانیون منبری خوب دعوت کند که مردم نهایت استفاده را از برنامه‌های مسجد ببرند.

بخش دوم

مراحل انجام پروژه و شیوه

اجرایی

شیوه اجرایی

برای اجرای این پروژه ملی و بزرگ پیش زمینه‌هایی باید تهیه و تنظیم شود. عهده دار این پروژه عظیم مرکز رسیدگی به امور مساجد می باشد.

مرحله اول: جمع اوری اطلاعات اولیه

در ابتدا می بایست نامه ای یکسان به تمام ادارات ذیربط از جمله اداره کل اوقاف، اداره گردشگری و حوزه های علمیه و پایگاه های بسیج برای جمع اوری اسامیف نقشه ها و مطالب مهم و اساسی در مورد همه مساجد در هر شهر، روستا و استان

مرحله دوم: پردازش و دسته بندی اطلاعات

در این مرحله همه اطلاعات بدست آمده ظرف مدت ۵ ماه بررسی و مورد ارزیابی اولیه قرار گرفته میشود و مقمه اطلس در ۳۴ جلد که برای هر استان یک جلد در نظر گرفته می شود آماده می گردد. در این بخش برای هر شهر و شهرستان و روستا به طور جداگانه فایلی ایجاد و تمام مشخصات مساجد وارد می شود.

مرحله سوم: ایجاد سایت اینترنتی ویکی مساجد جهان

این بخش به ور ابتدایی طراحی و برنامه نویسی می شود و اطلاعات تمام مساجد با نقشه معماری و دیگر اطلاعات لازم و بعد از تایید نهاد ها ذیربط بارگزاری اولیه می گردد

مرحله چهارم: راستی آزمایی و بررسی از نزدیک

در این مرحله دو تیم ۴ نفره در مجموع از مدیران ارشد به طور فیزیکی از تمام مساجد مهم و مشخص بازدید حضور انجام داده و راستی آزمایی کلی را انجام داده و بعد از تایید به گروه مطالعاتی تحویل داده می شود و تمام مطالب به صورت کتاب و مقاله برای چاپ آماده میگردد.

مرحله پنجم: تهیه نسخه نهایی کتب و افتتاح ویکی مساجد جهان اسلام

مرحله نهایی کتب اولیه آماده و بعد از تایید نهاد های ذیربط در ۳۴ جلد به صورت رنگی به چاپ می رسند و همچنین تمام اطلاعات مورد تایید در سایت ویکی مسجد بارگزاری م گردد.

زمان پیش بینی شده برای این موضوع ۱۸ ماه شمسی می باشد و هزینه انجام پروژه حداقل ۵ میلیارد تومان در بخش اول که تا ۱۴ میلیارد تومان بابت همه هزینه ها از اسکان تا چاپ نهایی پیش بینی می شود.

بخش سوم

هزینه‌های ثابت و جاری

۱- هزینه های ثابت

- هزینه اجاره دفتر پروژه
- هزینه تجهیزات و مواد لازم
- هزینه حق الزحمه مدیر پروژه و کارمندان و کارشناسان و مشاوران
- هزینه چاپ و پرینت
- هزینه چاپ کتب نهایی

۲- هزینه های جاری

- هزینه اسکان
- هزینه حمل و نقل
- هزینه خورد و خوراک

۱- هزینه های ثابت

ردیف	فعالیت	تعداد	تعداد ماه	هزینه هر روز	هزینه ماه	هزینه سال
	مدیر پروژه	۱	۱۸		۲۵۰۰۰۰۰	۳۰۰.۰۰۰.۰۰۰
	معاون پروژه	۱	۱۸		۱۵۰۰۰۰۰	
	معاون اجرایی	۱	۱۸		۱۵۰۰۰۰۰	
	معمار ۱	۱	۱۸		۸۰۰۰۰۰۰	
	معمار ۲	۱	۱۸		۸۰۰۰۰۰۰	
	معمار ۳	۱	۱۸		۸۰۰۰۰۰۰	
	متخصص سازه	۲	۱۲		۱۰۰۰۰۰۰	
	متخصص برق	۱	۱۲		۱۰۰۰۰۰۰	
	متخصص مکانیک	۲	۱۲		۱۰۰۰۰۰۰	
	متخصص نقشه برداری	۱	۱۲		۱۰۰۰۰۰۰	
	متخصص کامپیوتر	۳	۱۸		۱۰۰۰۰۰۰	
	متخصص انیمیشن	۱	۱۰		۱۰۰۰۰۰۰	
	مشاور فرهنگی	۳	۱۲		۱۵۰۰۰۰۰	
	مشاور باستان شناسی	۲	۱۲		۱۵۰۰۰۰۰	
	مشاور تاریخی	۱	۱۲		۱۵۰۰۰۰۰	
	مشاور مرمت	۱	۱۲		۱۵۰۰۰۰۰	
	مشاور روابط بین الملل	۱	۱		۱۵۰۰۰۰۰	
	راننده ۱	۲	۱۸			
	بیمه و مالیات					
	خرید سایت اینترنتی					
	برنامه نویس کامپیوتر	۳	۱۴		۱۸۰۰۰۰۰	
	کمک برنامه نویس	۳	۱۴		۵۰۰۰۰۰۰	

					هاست و دامنه	
	۴۰۰۰۰۰۰			۳	تایپست	
	۱۵۰۰۰۰۰۰			۲	مشاور معماری سنتی	
	۵۰۰۰۰۰۰		۵	۱۰۲	نیروی های کمکی در هر استان ۳ نفر	

ادامه

ردیف	فعالیت	تعداد	قیمت			
	پرینتر رنگی A ^۳	۳				
	کارت ریج پرینتر	۲۰				
	پرینتر رنگی A ^۴	۲				
	کارت ریج	۲۰				
	اسکندر A ^۱	۱				
	پلاتر HP	۱				
	رول کاغذ ۹۰ سانتی	۲۰				
	رول کاغذ ۸۰ سانتی	۲۰				
	رول کاغذ رنگی	۲۰				
	کاغذ A ^۴	۱۰۰۰				
	کاغذ رنگی و روغنی	۲۰۰				
	میز مدیریت	۱				
	میز کنفرانس	۱				
	صندلی مدیریت	۱				
	صندلی کارمندی	۱۲				
	میز کارمند	۱۲				

۱- هزینه های جاری

ردیف	فعالیت	تعداد استان	تعداد نفر	هزینه هر شب		
	اسکان در استان های مختلف	۳۴	۱۶	۲۵۰.۰۰۰		
	حمل و نقل هوایی	۲۰	۱۶	۳۵۰.۰۰۰		
	حمل و نقل زمینی	۱۰	۱۶	۱۵۰.۰۰۰		
	حمل و نقل ریلی	۴	۱۶	۱۹۰.۰۰۰		
	اتومبیل در اختیار	۱	۴			
	اتومبیل در اختیار	۱				
	بنزین					
	استهلاک					
	خورد و خوراک		۱۶			

- مجموع هزینه مورد نیاز برای حق الزحمه مشاوران و کارمندان : ۵.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰ تومان (پنج

میلیارد تومان)

- مجموع هزینه مورد نیاز برای رفت و آمد و اسکان و : ۶.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰ تومان (شش میلیارد

تومان)

- مجموع هزینه مورد نیاز برای چاپ، تولید محتوا و سایت ویکی مسجد : ۲.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰ تومان

(دو میلیارد تومان)

- زمان لازم حداقل ۱۸ ماه

- شروع : ۱۴۰۱/۱/۱ اتمام ۱۴۰۲/۰۶/۳۰